

טעמי המצוות(1) סנהדרין כא.:

משנה: "לא ירבה לו נשים" - אלא שמנה עשרה. רבי יהודה אומר: מרבה הוא לו, ובלבד שלא יהיו מסירות את לבו. רבי שמעון אומר: אפילו אחת ומסירה את לבו - הרי זה לא ישאנה, אם כן למה נאמר לא ירבה לו נשים - דאפילו כאביגיל.

גמרא: בעלמא רבי יהודה לא דריש טעמא דקרא, ושאיני הכא דמפרש טעמא דקרא: מה טעם לא ירבה לו נשים משום "דלא יסור לבבו". ורבי שמעון אמר לך: מכדי בעלמא דרשינן טעמא דקרא, אם כן לכתוב קרא לא ירבה לו נשים ולישתוק, ואנא אמינא: מה טעם לא ירבה - משום דלא יסור. לא יסור למה לי - אפילו אחת ומסירה את לבו הרי זו לא ישאנה. אלא מה אני מקיים לא ירבה - דאפילו כאביגיל.

(2) רמב"ן על התורה פרק כב פס' ו' ז':

... במצות שיש להם טעם, מבואר הוא מאד כי בכל אחד טעם ותועלת ותקון לאדם, מלבד שכרן מאת המצוה בהן יתברך. וכבר ארז"ל (סנהדרין כא ב) מפני מה לא נתגלו טעמי תורה וכו', ודרשו (פסחים קיט א) ולמכסה עתיק, זה המגלה דברים שכסה עתיק יומין ומאי ניהו טעמי תורה... הנה בארו שאין מניעות טעמי תורה ממנו אלא עורון בשכלנו, ושכבר נתגלה טעם החמורה שבהם לחכמי ישראל, וכאלה רבות בדבריהם, ובתורה ובמקרא דברים רבים מודיעין כן.

(3) שו"ת הרשב"א חלק ד' ס' רנג:

אל תתן לבך לטעמי המצוות שכתב הרב ז"ל, כי יש ויש קושיות גדולות, כמעט בכולן. וגם בזו קושיא, דא"כ נצטרך לומר שהבהמות כבני אדם, מכירין את בניהם, ואפי' לאחר גדלות שאינן כרוכין אחריהם, ושאינן האב דואג אלא האם. ובשלוח הקן, אין ההקפדה בשחיטה, ויש הקפדה בלקיחה, ושיניח האם הדואגת, ויקח הבנים. ושהבהמה דואגת, והחיה אינה דואגת. וחוי' מכבוד הרב ז"ל, אין משגיחין בטעמים האלו. וברוך היודע טעם גזירותיו.

(4) מורה נבוכים חלק שלישי פרק כו':

... כל המצוות אם כן יש להם סבה, ר"ל כי למצוה ההוא או לאזהרה יש תכלית מועילה, מהם מה שהתבאר לנו צד התועלת בהן, כאזהרה מן הרציחה ומן הגניבה, ומהן מה שלא התבארה תועלתם כמו שהתבאר בנזכרים, כאסור הערלה וכלאי הכרם, והם אשר תועלתם מבוארת אצל ההמון יקראו משפטים, ואלו שאין תועלתם מבוארת אצל ההמון יקראו חקים, ... ואשר צריך שיאמינהו כל מי שדעתו שלמה בזה הענין הוא מה שאספרהו, וזה שכלל המצוה יש לה סבה בהכרח ומפני תועלת אחת צוה בה, אבל חלקיה הם אשר נאמר בהם שהם למצוה לבד, והמשל בו שהריגת בעלי חיים לצורך המזון הטוב מבוארת התועלת כמו שאנחנו עתידים לבאר, אמנם היותו בשחיטה לא בנחירה, ובפסיקת הוושט והגרירת במקום מיוחד, אלו וכיוצא בהן לצרף בהם את הבריות.

5) אגרת שעח' (אגרות ראי"ה חלק ב')
אורות המצוות ("בשמן רענן" חלק א', "באורו" עמ' 13):

כשחודרים בעמקי דעה רואים שאין המצוות ענינים סימבוליים, להזכיר ולחקות איזה עמק על הדמיון לבד, כי אם הם ענינים שעושים את ההויה האנושית והעולמית. המשל היותר טוב בזה הוא היחש של הגילוי הנשמתי של האדם בכללו, בדיבור המתחלק למבטאים ולאותיות, שהם נושאים בקרבם את התכונה הרוחנית של המחשבה. אע"פ שעצם המחשבה במקוריותה היא נשגבה מכל מבטא והגיון קולי, מ"מ הערך של המחשבה אל הדיבור הוא ערך עצמי, ואנו רואים שהדיבור מברר לפעמים גם את המחשבה. ובאמת הדיבור הוא המחשבה הגופנית. וכן המעשים כולם, ביחוד במעשה המצוות, הנם התגלות המחשבה, החיות האלוהית בתכונה המעשית. נמצא שהתביעה היא חזקה לעין-ארך לגלות את המחשבה הגנוזה בגילוי מעשי, כשם שכח החיים יוצר את הגויה לפי תכונתה העצמית.

מצד ההגיון חושבים להכרח לבקש טעמים למצוות, אם כן תחלה צריך השכל לבא שיכיר שיש לו צורך במצוות, ואח"כ באה המצוה, אמנם מצד ההתגלות הפנימית שבנשמה שהיא צפונה בה ממקור חייה, יש דרישה של מעשים שיהיו רצויים לד', אם כן המציאות של צרך המצוות היא קודמת למציאות השכל וליסוד הטעמים, כלומר המצוות המעשיות יש בהן משום שני הדרכים: של בקשת ההגיון ובקשת הטעמים ושל התגלות והכרחיות שהיא למעלה מההגיון ומיסוד הטעמים.

אין עונג ושמחה לאדם בעשותו מעשים, כי אם אחרי שמצויר בלבבו היטב תכליתם, וכפי ידיעתו הטובה הצומחת ממעשיו, כן תרבה שמחתו בהם... וכשעוסקים בהם (=במצוות) בהסכמת אהבה, מעוררין בנפש את האהבה העליונה ממקור ההשכלה האלוהית, שיסודן של המצוות מונח שם וזהו העלאה מלמטה למעלה. וכשמשכילים בשכל טוב עד כמה המצוות נחמדות הן והלב מתעורר לאהבתן, עד שהידיים וכלי המעשה מתעוררות לעשותן, זהו הורדה מלמעלה למטה. וכשתכונות משני מיני הרעיונות האלה מתמזגות בצורה הגונה, תופיע תכונה נפשית שלמה מאד. ההפריה המעשית, ההסתעפות הצמחנית של הלכות, תילי תילים, עם כל חומר דקדוקיהן ועושר תוצאותיהן באה דוקא בההופעה האלוהית שביסוד החוקי, אותו תוכן החי וקיים שלמעלה מכל רעיון ושכל מוגבל, אותה המהות המחייה את החק האלוהי, היא הנותנת לו את כוחו להתפצל ולהסתעף לסעיפיו, ולשמור את תפקידו בכל המרחקים שהוא הולך ומתענף שמה. כיון שנכנסת בתוך החק ביסודו איזו השקפה שכלית אנושית כבר אין עמה אותה הברכה הפוריה ואינה יכולה לשמור בשמירה פנימית את צעדי ההסתעפות. לא לחנם טעמי המצוות בכל ארחות ההסתכלות המחקרית, הרעיונית, ההרגשית, הלאומנית, וכל סעיפיהם מתאחדים בכבודות עם פרטי ההלכות, מפני שאינן נשאבות מאותו המקום הגבוה, מאותו זרם חיים שמשם המצוות בעצם טבעיותן נובעות. זהו זולף ונובע ממקור ישראל, מהמחשבה האלוהית הקדומה, מיסוד גבורה של מעלה בהוד תפארתה, ומכחה הגדול הכל מסתעף. הלא כל דברי כאש נאם ד' וכפטיש יפוצץ סלע.

יראת שמים הטבעית הפנימית הרוויה ממקור האמונה הבריאה, המחוזקת באיתנותה של הגיון התורה, ידיעתה העמוקה והרחבה, שמחתה ואשרה הפנימי, היא היא המכירה בחושה העמוק את האמת הגדולה שבהסתעפות ההלכות, את הנעם הגדול, המלא אור חיים, של דברי אלוהים ההולכים ומתפשטים לכמה פלגים. עשה אזנך כאפרכסת ושמע את דברי המטהרים ואת דברי המטמאים, את דברי האוסרים ואת דברי המתירין, את דברי הפוסלים ואת דברי המכשירין, אלו ואלו דברי אלוהים חיים הם, אל אחד אמרן, פרנס אחד נתנם, מפי אדון כל המעשים. ומזיו החיים המאיר מאור אין סוף עליון אל העומק המעשי והסתעפויותיו, כשעולה כח החיים יכול הוא לעבור את כל התחנות הרוחניות ולהתרומם עליהן. רק בכח גבורה פנימית בריאה ומחוזקה ברעננות זאת יש כח לחשוב מחשבות מופשטות לכל הצדדים, ולמצא כי כל אשר יהגה ויצויר האדם עוד כפליים לתושיה, כי ד' יתן חכמה מפיו דעת ותבונה.